

Opnieuw Kraanvogels *Grus grus* geboren in het Fochteloërveen in 2005

Herman Feenstra

Het broedgeval op het Fochteloërveen in 2001 was het eerste zekere broedgeval van Kraanvogels in Nederland. Sindsdien broedden er jaarlijks 1-2 paren. De rust en nattigheid in het grote hoogveenrestant zijn waarschijnlijk doorslaggevend geweest voor de vestiging en trekken Kraanvogels naar het gebied. Overzomeraars duiken de laatste jaren met enige regelmaat op. In 2005 waren er weer twee paren. De vogels zijn intensief gevolgd om gegevens te verzamelen en ze te beschermen. Dit artikel bespreekt de broedgevallen in 2005.

Werkwijze

In de hoogveenkern worden jaarlijks zeldzame en schaarse broedvogels geteld. Kraanvogels krijgen daarbij extra aandacht en worden nauwlettend gevolgd. In februari en maart werden waarnemingen inclusief gedrag ingetekend op een kaart, waarbij een veilige afstand in acht werd genomen om de vogels niet te verstoren. In de broedtijd laten Kraanvogels zich steeds minder vaak zien. Solitair foeragerende ouders buiten het broedgebied zijn vaak de bevestiging van broeden.

Rond de tijd dat de eieren uitkwamen, werd het nest eenmalig bezocht. De datum van het legbegin werd op basis van het nestbezoek bepaald. Bij een éénlegsel wordt daarbij uitgegaan van 29 dagen broeden en bij een tweelegsel 30 dagen. Eén van de paren was na het uitkomen van de eieren goed te volgen op een locatie met gras- en bouwland grenzend aan de nestplaats.

Resultaten

De beide broedparen in 2005 worden in de tekst met veenpaar en venpaar aangeduid. Het veenpaar is doorgaans erg stiekem en moeilijk te lokaliseren tijdens het bebroeden van het legsel en wanneer er kuikens zijn. Bij het venpaar was het mogelijk om de familie met kuikens te volgen totdat ze vliegvlug waren. Waarschijnlijk gaat het bij beide broedparen al drie jaar achtereenvolgend om dezelfde vogels.

Veenpaar

Op 9 maart 2005 was het veenpaar er weer. In maart foerageerden de vogels op extensief, met pitrus vervuigd grasland, tussen de Zaagtand en de Compagnonsbossen. Een enkele keer was maïsstoppel favoriet om te foerageren. Het dansen en de paringsmars werden gezien in maart. Eind maart zat het paar op de nestplaats waar ze in 2002 en 2003 succesvol broedden. In het voorjaar van 2004 zaten ze ook op deze plek maar bouwden er geen nest.

Op 8 april zat het vrouwtje in de buurt van het nest. Rond deze tijd werd waarschijnlijk het eerste ei gelegd. Op 27 april foerageert het paar tussen de Zaagtand en de

Compagnonsbossen. Omdat Kraanvogels tijdens het broeden solitair foerageren zat er dus iets fout. Op 29 april werd een klein leeg nest gevonden, waarin vrijwel zeker eieren hadden gelegen.

Op 1 en 2 mei balste het paar druk op het grasland tussen de Zaagtand en de Compagnonsbossen. Later vond ik de nieuwe nestplaats, op 450 meter afstand van het eerste kleine nest. Om 13 mei zat het paar in de buurt van deze nestplaats en op 7 juni is het bezocht. Het lag op een veenmospakket *Spagnum* omgeven door pollen pijpenstrootje *Molinia caerulea* en berkenopslag *Betula pubescens*. In het nest lagen twee eieren waarvan één was aangepikt. De ouders stonden op 50 meter afstand en riepen een paar keer, daarna werd het stil. Het legbegin van dit nalegsel werd berekend op 9 mei.

De eerste week zat het paar met jongen in de buurt van de nestplaats. Op 16 juni werd het activiteitsgebied groter. Op 18 juni sliepen ze op de plek van het eerste nest. Op dezelfde ochtend werden ze verstoord door twee mensen. Eén Kraanvogel vloog op en baande zich een weg tussen de berkentakken, gevolgd door de tweede. De mensen liepen door met als gevolg dat de Kraanvogels bleven roepen. De jongen waren nog maar 9 dagen oud en dit soort verstoringen is risicovol vanwege verhoogde predatiekans.

Op 3 juli zag ik de familie op een eiland rusten op de plas die vorig jaar nog dienst deed als broedplaats. De weken erna werd het paar niet meer gezien totdat ze in de ruigte naast de Zaagtand opdoken op 27 juli. Hier foerageerde de familie enkele dagen in een ruigte van grassen, pitrus en distels, ideaal vanwege de dekking,

Venpaar met twee weken oude jongen op 25 mei (H. Feenstra, videostandbeeld). *Fen pair foraging with chicks in a meadow, 25 May.*

Op 23 augustus vlogen beide jongen een stukje. Het activiteitsgebied in de periode van uitkomst tot vliegvlug worden besloeg circa 200 hectare. Deze oppervlakte is echter berekend op basis van een handjevol waarnemingen. In september en oktober foerageerde de familie op geoogste graanpercelen bij Smilde en Ravenswoud. In november werd op maïsstoppel en gras gefoerageerd. Na half november werden ze niet meer gezien.

Venpaar

Het venpaar werd in januari en februari regelmatig gezien. Het jong van 2004 was nog steeds onder de hoede van zijn ouders. Begin maart viel er een pak sneeuw van enkele decimeters en na 3 maart zijn ze niet meer samen gezien. Pas op 23 maart werd het paar weer opgemerkt maar nu zonder jong. Het jong bleef dus 9 maanden (272 dagen) bij zijn ouders.

Op 26 maart was het paar op de nestplaats present. Op 29 maart werd de duetroep gehoord en de paringsmars gezien. Op 10 april was het vrouwtje met nestmateriaal aan het slepen op het ven. Op 12 april leek het vrouwtje te broeden en zat het mannetje in de rietkraag aan de rand van het ven. Op 13 april werd duidelijk dat er een legsel was omdat het vrouwtje alleen op grasland foerageerde. Op 17 april zat het vrouwtje op het nest en op 21 en 22 april broedde het mannetje weer. Op 25 april en 4 mei broedde het vrouwtje.

Op 11 mei bezocht ik het nest en liep de ouder van het nest, vloog op en verdween over een wilgenstruweel. Een jonge Kraanvogel zwom weg en zocht dekking in een pol pitrus. Kraanvogelkuikens gedragen zich net als pullen van Kokmeeuwen, ze zwemmen een stukje en verstoppen zich in de vegetatie. Het andere jong werd enkele dagen later pas gezien. Het legbegin werd op 11 april berekend.

Op 12 mei foerageerde de familie in een straal van 10 meter rond het nest. Tot twee keer toe werd een insect uit het riet gepikt. Toen ze een week oud waren, foerageerden ze aan de rand van het ven en een dag later werd een ruigteperceel met distels naast het ven bezocht. Geregeld hielden de ouders de jongen kleine prooien voor. Het was lastig om vast te stellen wat exact werd gegrepen. Ook de kuikens zelf foerageerden en pikten naar prooien. Naast het pikken in de vegetatie werd door de ouders ook in de grond gepord en af en toe een worm naar boven gebracht.

Kraanvogelkuikens worden vooral de eerste weken fel door de ouders verdedigd. Op 14 mei werd boven het veen een vreemde Kraanvogel verjaagd door het mannetje van het venpaar. Een vos werd tweemaal op 19 mei gezien in de buurt van de kranenfamilie, maar werd niet verjaagd. Vossen worden gewoonlijk verjaagd door de ouders als ze te dicht bij de familie komen (eigen waarnemingen 2001). Op 23 mei verjoeg het mannetje een paar Nijlganzen en op 25 mei werd een Buizerd nagezeten.

Toen de kuikens twee weken oud waren foerageerde de familie geregeld op een ingezaaide boekweitakker. Op 29 mei (kuikens 19 dagen oud) liep de familie in de stromende regen op grasland, ideaal om regenwormen te grijpen. Ook op 23 en 29 mei en 12 juni werd gezien dat regenwormen naar binnen werden gewerkt.

Daarna werd bijna dagelijks op grasland gefoerageerd en was verstoring meestal de reden dat de familie elders zat. Intensief pas gemaaid grasland met een lengte tot 20 cm had de voorkeur. Het paar gebruikte in totaal circa 50 hectare als activiteitsgebied.

Op 25 juni vlogen de jongen 150 meter tijdens harde regen. Op 26 en 27 juli werden geregeld korte vluchten gemaakt en begin augustus waren de vogels vertrokken van de broedplaats. Op 7 augustus stond de familie op het Fochteloërvel. In augustus werden ze nog enkele keren gezien aan de kant van Smilde op geogoste percelen graan in de buurt van het veenpaar en na 23 augustus zijn ze niet meer gezien.

Verstoring van het venpaar

Kleine verstoringen in het activiteitsgebied waren wandelaars (6x), fietsers (5x) en een ruiter (1x). Na een kleine verstoring bleven de Kraanvogels meestal korte tijd in dekking en begonnen daarna weer met foerageren. Als verstoring werd opgemerkt renden de kuikens in een veilige richting. De ouders drukten zich (zelfs op een kale akker) en liepen in een gebogen houding richting dekking. Met grote stappen verplaatsten ze zich snel. Landbewerkingen (8x) waren er de oorzaak van dat de familie zich terugtrok in een ruig perceel, open bosvak of ven. Ploegen, zaaien, maaien, schudden etc. zorgden voor veel verstoring als er geen rustige gebieden als alternatief overbleef. Ook kwam het voor dat geen aandacht werd besteed aan een enkel landbouwvoertuig.

Bij geregelde of intensieve verstoring zochten de Kraanvogels eerst een alternatief foerageergebied op waar het rustig was. Als er geen alternatief voorhanden was, trokken ze zich terug op het ven. Eenmaal was het zoeken van een aangeschoten ree op de broedplaats de reden van langdurige verstoring, met als gevolg dat de familie in dekking bleef (27 mei) en ook de volgende dag niet werd gezien.

Conclusies en discussie

Fochteloërveen 2001-2005

In 2005 broedden er twee paar Kraanvogels succesvol in het Fochteloërveengebied. Het veenpaar verloor het eerste legsel maar een nalegsel kwam uit. Beide paren brachten samen vier jongen groot. Niet eerder waren Kraanvogels zo succesvol in het Fochteloërveengebied.

Omdat het hoogstwaarschijnlijk al drie jaar achtereenvolgend om exact dezelfde paren gaat zijn ze vermoedelijk bekend met elkaar, de omgeving, nestplaats en foerageerplaats, wat de kans op succes vergroot. In vijf jaar tijd zijn tien jongen grootgebracht. In zeven succesvolle nesten lagen 3x2 en 4x1 eieren (bijlage 1). Gemiddeld is per succesvol paar 1,43 jong grootgebracht. Alle eieren van de bezochte nesten kwamen uit en alle jongen zijn gevolgd totdat ze vertrokken uit het broedgebied. Er is geen kuikensterfte vastgesteld in deze periode en dat is opmerkelijk. In Duitsland was het jongenverlies in de eerste weken na de uitkomst groot. Van 82 paren die gevolgd werden tot het vliegvlug worden van de jongen stierf gemiddeld 0,7 jong. Oorzaken waren de hoogte van de waterstand bij slaapnesten, weersomstandigheden, verstoring en voedselaanbod (Mewes 1999).

In het Fochteloërveen gingen vier nesten verloren in de eifase (2002, 2x2004 en 2005). Omdat de nesten pas rond uitkomst eenmalig zijn bezocht is de inhoud van deze nesten niet bekend. Van totaal elf nesten ging het dus vier keer mis in de eifase (36%). In Duitsland werden van 422 legfels 86 verstoord, verlaten of gepredeerd (20%). In ongunstige jaren, in minder geschikt broedgebied en sterke verstoringen kunnen de verliezen oplopen tot meer dan 30% (Mewes 1999).

Venpaar met grote jongen op 10 juli (jongen 2 maanden oud, H. Feenstra, videostandbeeld). Fen pair with chicks of about two months old (10 July).

Veenpaar en venpaar, het activiteitsgebied en voedsel

Het activiteitsgebied van het veenpaar in de periode tussen uitkomst van de eieren en het vliegvlug worden van de jongen was circa 200 hectare groot (gebaseerd op weinig waarnemingen). Het venpaar was beter te volgen en tientallen zichtwaarnemingen hebben een betrouwbaar beeld van het activiteitsgebied opgeleverd. Het totale activiteitsgebied was circa 50 hectare groot. Een groot verschil met 2004 was dat de kraanfamilie zich in 2005 meer liet zien en de jongen ook zelf vaker prooien oppikten. In 2003 en 2004 werd één jong grootgebracht en zag ik het jong vrijwel nooit zelf naar prooien pikken. Hoewel de eerste twee weken vooral kleine insecten werden gegeten, werden regenwormen in de periode daarna waarschijnlijk steeds belangrijker. In 2005 werd

Tabel 1. Legsel- en broedselgrootte van Kraanvogels in en rond het Fochteloërveen. Clutch and brood size of Common Crane in and around the Fochteloërveen

Jaar Year	2001	2002	2003	2004	2005
Broedparen Pairs	1	2	2	2	2
Nesten Nests	1	2	2	2	2
Met legsel With clutch	1	2	2	2	2
Met één ei With one egg	1	1	1	1	0
Met twee eieren With two eggs	0	0	1	0	2
Met één jong With one young	1	1	1	1	0
Met twee jong With two young	0	0	1	0	2
N jongen N young	1	1	3	1	4

vanaf de 19e dag grasland opgezocht. Ook in 2003 en 2004 werd op de leeftijd van enkele weken grasland opgezocht om te foerageren (in 2004 vanaf dag 10). Mogelijk gaan Kraanvogels met jongen niet eerder richting grasland omdat de jongen dan nog te kwetsbaar zijn.

Het activiteitengebied van het veenpaar was in 2003 circa 30-50 hectare groot en in 2004 circa 40 hectare (Feenstra 2004). Het is overduidelijk dat er een groot verschil is in de grootte van het activiteitsgebied van het veenpaar en het venpaar. Het veenpaar kan makkelijk van de ene naar de andere plas verhuizen zonder wegen te hoeven oversteken. Het venpaar zit ingesloten in een gebied doorsneden met wegen en heeft die mogelijkheid niet.

Over de voedselvoorkeur van het veenpaar is weinig bekend maar in de jongentijd zijn vooral libellen en kleinere insecten ruim voorradig.

Creëren van geschikte broedplaatsen

Vermoedelijk is gebrek aan rust in het gebied er de oorzaak van dat legsels in 2004 en 2005 verloren gingen. Kraanvogels houden van vennen met veel pitrus, veenmospakketten en wat opslag van berken. De meest geschikte locaties liggen daardoor aan de rand van het Fochteloërveen. Op deze plaatsen liggen ook de wandel- en fietspaden en daarom is veel potentieel habitat ongeschikt.

De komende jaren wordt de randzone ingericht tussen het Fochteloërveen en Fochtelo. Er moet rekening gehouden worden met de eisen van Kraanvogels (bijvoorbeeld nieuwe broedplaatsen en rustplaatsen creëren). Ook moet worden voorkomen dat nieuwe barrières worden aangelegd (dus geen nieuwe wandel- en fietspaden in de buurt van (potentiële) broedplaatsen). Beter is het om uitkijkpunten te plaatsen op een veilige afstand. Als we meer broedparen willen in het Fochteloërveen moet er rekening worden gehouden met de eisen van de Kraanvogels:

- (potentiële) broedplaatsen moeten gevrijwaard zijn van publiek in maart tot en met juli;
- Tussen nestplaats en foerageergebied moeten geen barrières liggen. Paren met jongen moeten ongestoord de foerageerplaatsen kunnen opzoeken. Grasland en "ruigtepercelen" in de buurt van de nestplaats zijn aantrekkelijk voor voedselzoekende paren met jongen.

Als aan deze eisen tegemoet wordt gekomen, is er vrijwel zeker ruimte voor meer broedparen in het hoogveen gebied dan nu het geval is.

Summary: Again Common Cranes *Grus grus* were born in the Fochteloërveen
From 2001 onwards Common Cranes are breeding in the Fochteloërveen and direct surroundings. The Fochteloërveen is a unique peat moor relic of 2.000 ha in the northwest of the Province of Drenthe. The number of pairs grew, after the establishment of the first pair in 2001, to two pairs in 2002 and did not further increase (Table 1). Initially clutches were small (1 egg), but later clutches with two eggs more frequently appeared and in 2005 both pairs produced two eggs and raised two young.

Literatuur

Feenstra H. 2004. Project Kraanvogels in het Fochteloërveen. Bureau Vogelinventarisatie De Kraanvogel 2004/1. Fochteloo.

Mewes, W. 1999: Zur reproduktion des Kranichs *Grus grus* in Deutschland. Vogelwelt 120: 251-259.

Adres: Fochteloërveen 10, 8428 RR Fochteloo.

Kraanvogel, Oosterpolder bij Haren, 23 April 2004 (E. Schoppers). Common Crane, Oosterpolder near Haren, 23 April 2004.